

Klikken om te activeren (filmpje)

Van papier naar digitaal

Daar is-ie dan: de eerste digitale nieuwsbrief

Het is zover: de eerste digitale nieuwsbrief Monumentenzorg & Archeologie is een feit! We hebben geprobeerd de oude vormgeving zoveel mogelijk te behouden, maar we hebben het wel in een nieuw jasje gegoten met nieuwe digitale mogelijkheden. We hopen dat u de nieuwsbrief met evenveel plezier leest als daarvoor. In deze editie besteden we aandacht aan de 'nieuwe' Schouwburg, het Spaardersbad, een bijzondere archeologische vondst uit de Tweede Wereldoorlog en het verhaal achter twee gerestaureerde tegeltableaus.

Kent u mensen die wellicht geïnteresseerd zijn in de nieuwsbrief? Stuur u deze nieuwsbrief dan door of vertel hen dat ze zich kunnen aanmelden voor de verzendlijst door een mailtje te sturen aan

Gouda

Gelukkig hebben we de foto's nog... de oude schouwburg

Dit jaar is het 100 jaar geleden dat er een 'nieuwe' schouwburg werd gebouwd in Gouda. Naast de sociëteitszaal Kunstmin aan de Boelekade verrees een statig gebouw, dat er bijna tachtig jaar heeft gestaan. Het gebouw is in 1992 vervangen en afgebroken, omdat het niet meer voldeed aan de eisen voor het uitvoeren van theatervoorstellingen. Bijzonder was dat de nieuwe schouwburg gebouwd werd naast de oude, zodat het theaterseizoen niet onderbroken hoefde te worden. Van de oude schouwburg, net zoals van andere verdwenen gebouwen in Gouda, resten nu alleen nog foto's, bouwtekeningen en andere archiefstukken in het streekarchief. Gelukkig hebben we de foto's nog....

Bouwtekeningen van de schouwburg, 1913

interieur, circa 1930

In 1912 kwam er bij Sociëteit Ons Genoegen de behoefte aan een nieuwe zaal voor theatervoorstellingen. De temperatuur in de oude zaal was te hoog of te laag en het toneel te klein. Net als nu bij de Kuip in Rotterdam werd er eerst gediscussieerd of een verbouwing van de oude zaal beter was of dat er toch maar gekozen moest worden om een heel nieuw gebouw neer te zetten. Voor de laatste optie werd met grote meerderheid gekozen in de ledenvergadering van 9 oktober 1912.

Na een snelle aanbesteding op 12 februari 1913 werd al op 18 februari de eerste paal geslagen. Voor het ontwerp tekenden de Goudse architect H.J. Nederhorst jr. en de heren W. Stok en G. Kuyper uit Rotterdam.

Ter inspiratie had Nederhorst samen met de bouwcommissie al een groot aantal schouwburgen in binnen- en buitenland bezocht. Het gebouw werd gebouwd door aannemer J. Slegt uit Gouda voor het bedrag van 50.067 gulden. De bouwer kwam uiteindelijk 5000 gulden hoger uit, een verschil dat natuurlijk niets is vergeleken met de extra kosten voor bijvoorbeeld een Rijksmuseum. Ook de bouw verliep snel: in november 1913 kon de nieuwe schouwburg geopend worden.

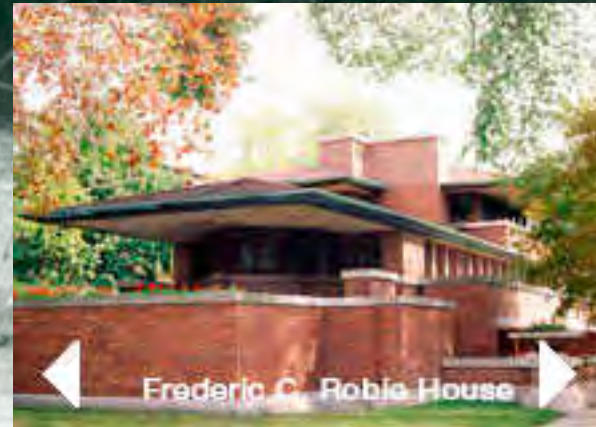
Bij de opening op 13 november 1913 was het zo druk, dat alle plaatsen bezet waren. Zelfs op de galerij hadden de leden van de sociëteit 'hun toevlucht moeten zoeken.' De Koninklijke Vereeniging "Het Nederlandsch Toneel" voerde in 'de vriendelijke zaal met zijn practisch en modern toneel' het blijspel *Principes* op.

De sloop van de schouwburg op 18 mei 1992

De bouw van het zwembad nadert zijn voltooiing

Frederic C. Robie House

Voorbeeld van huizen van Frank Lloyd Wright

Bassin Spaardersbad

Eerste paal geslagen op 12 juli 1938

Entree Spaardersbad

Hoogste punt bereikt in oktober 1938

Spaardersbad: het bad gaat er uit, maar wat komt er in?

*Meer lezen over de historie en toekomst van het bad? Hier is ook de uitgave **Het Spaardersbad**, een monument uit 1993 te vinden.*

In juli is het 75 jaar geleden dat de eerste paal geslagen werd van het robuuste Spaardersbad aan de Van Itersonlaan. Dit gebeurde op 12 juli 1938 om precies te zijn. Lees mee over de historie van het bijzondere zwembad, gelegen in de wijk Kort Haarlem.

Meer dan een blok beton: de ‘bunker’ op de Bodegraafsestraatweg

Eind 2012 vond een archeologische begeleiding plaats van het verwijderen van een blok beton langs de Bodegraafsestraatweg te Gouda. Het bleek niet zomaar een blok beton te zijn. In dit artikel blikken we terug op een bijzonder archeologisch project met verrassende uitkomsten.

Kaart van stellingen rondom Gouda. De Bodegraafsestraatweg heeft nummer 594.

Eén van de gebroeders Tom bij het draaiorgel dat in de jaren '50 bij veel Gouwenaren een bekend fenomeen was

Voorbeeld van de stalen kruizen of 'Tjechische Egels' die ook bij de Bodegraafsestraatweg hebben gestaan

Oproep in de krant

De betonresten en de palen werden gefotografeerd en daarna verwijderd, waarmee ook de oorzaak van de hobbelvorming was weggenomen. Einde project zou je zeggen, maar niets was minder waar. Want nu ontstond de vraag: wat heeft er nu precies op de Bodegraafsestraatweg gestaan in de oorlogsjaren? Op basis van alleen de fundering was niet vast te stellen hoe de constructie er bovengronds had uitgezien. Bovendien werden er in de archieven geen afbeeldingen aangetroffen. Dus werd besloten om de bewoners van Gouda actief bij het project te betrekken. Er werd een oproep in de krant geplaatst, met daarin de vraag of mensen foto's en verhalen bij de gemeentelijk archeoloog wilden melden. Aan die oproep werd grif gehoor gegeven, want wat volgde was een groot aantal reacties die te verdelen waren in twee groepen.

Groep één: de deskundigen

De ene groep betrof mensen die zich, beroepsmatig of vanwege hun interesse, bezighouden met WO2-archeologie, in heel Nederland. Van deze groep kwam heel veel informatie over de Vordere Wasserstellung, de bunkers en verdedigingsmuren op zichzelf, voorbeelden uit andere delen van Nederland en allerlei tips over andere plekken waar nog meer informatie te vinden was. Uit deze gegevens bleek al snel dat de constructie op de Bodegraafsestraatweg weliswaar tactisch in verband kan hebben gestaan met de eerder genoemde Vordere Wasserstellung, maar hier formeel geen onderdeel van heeft uitgemaakt. De Vordere Wasserstellung bestond uit zwaardere en waterkundige verdedigingswerken en was bedoeld om heel Holland te beschermen. Voor het gebied

rondom Gouda concentreerden deze verdedigingswerken zich vooral op de westoever van de Gouwe. De muur op de Bodegraafsestraatweg was veel kleinschaliger en was meer bedoeld ter verdediging van de stad zelf. Dat was op die plek toen overigens nog Waddinxveen, pas later is de Bodegraafsestraatweg Gouds grondgebied geworden. Ook bleken er in en rondom Gouda nog veel meer stellingen, geschutsplaatsen en verdedigingswerken bekend te zijn, waarvan er zelfs zeer recentelijk in Westergouwe nog één in het weiland is ontdekt. De positie van veel van die stellingen staat op oude verzetskaarten aangegeven en is dus globaal bekend, maar lang niet altijd is duidelijk of ze na de oorlog (helemaal) zijn opgeruimd. Ook 'onze' locatie stond op zo'n kaart, en kon met dit onderzoek dus bevestigd worden. Wat vooral duidelijk werd, is dat er al heel veel bekend is over stellingen uit de Tweede Wereldoorlog. Er zijn uitgebreide onderzoeken naar gedaan en in archieven is vermoedelijk nog veel meer informatie te vinden. Voor onderzoek daarnaar ontbrak in dit geval helaas de tijd, maar wellicht zal dat in een later stadium alsnog kunnen. Er is in dat opzicht nog genoeg te ontdekken, ook in Gouda!

Groep twee: de getuigen

De andere, tevens de grootste groep die reageerde, betrof mensen die de muur op de Bodegraafsestraatweg zelf nog hebben zien staan, omdat ze daar in en na de oorlog regelmatig langs fietsten of wandelden. Via deze groep kwam heel veel informatie uit eerste hand over hoe de muur langs de Bodegraafsestraatweg er uit heeft gezien. Of eigenlijk: muren, want een steeds terugkomende reactie was dat er ook op de

Burgemeester Lucassenlaan twee betonnen muren stonden, waar je met de fiets echt maar net tussendoor kon. De hele verdedigingsmuur bestond dus eigenlijk uit vijf stukken: drie op de Bodegraafsestraatweg en twee aan de andere kant van het water op de Burgemeester Lucassenlaan. De blokken waren een begrip in de buurt, in die tijd. 'De betonnen blokken' werden ze genoemd en ze werden ook als plaatsaanduiding gebruikt. Zo vertelde een mevrouw dat ze als kind weleens mee mocht rijden met het 'orgel van Tom': het lokale draaiorgel van de gebroeders Tom. Maar dan maar een klein stukje, 'tot aan de betonnen blokken'. Het ging om ongeverfde betonnen blokken die ongeveer 2 meter hoog waren en 1 tot 1,5 meter dik, wat goed overeenkomt met de aangetroffen fundering. De afmetingen zijn uiteraard schattingen, want de mensen die reageerden, hebben de blokken zeventig jaar geleden voor het laatst gezien, en toen waren ze nog jong en dus een stuk kleiner! De blokken stonden schuin op de weg, zodat je er tussendoor moest slalommen. Om de gaten tussen de blokken te kunnen dichtend stonden er grote stalen kruizen bij, gevuld met prikkeldraad: zogenaamde Tjechische Egels. Ook zaten er schietgaten in. Maar zowel de kruizen als de schietgaten zijn nooit gebruikt en er stonden ook nooit soldaten bij, vertelden alle betrokkenen. Het was allemaal meer 'voor het geval dát'. Ook elders langs de Bodegraafsestraatweg bleken nog militaire opstellingen gestaan te hebben. Zo vertelden diverse getuigen over wachtershuisjes die verderop in het weiland richting de A12 stonden. Deze werden regelmatig bestookt door geallieerde jachtvliegtuigen, waarna de kinderen dan hulzen gingen zoeken in het gebied. Iets wat eigenlijk niet mocht, maar wel reuze spannend was!

OPGERUIMD.

Tot grote vreugde van vele wielrijders en bromfietzers, die menigmaal hun handen hieraan hadden beschadigd, is eindelijk — bijna 10 jaar ná de bevrijding — het laatste grote betonblok van de wegversperring aan de Bodegraafsestraatweg — de vergeten hoek van de gemeente Waddingsveen — gesloopt.

De dankbaarheid bij het wielrijdend publiek is groot, maar die dankbaarheid zal zéér groot zijn als nu ook het rijwielpad van de kuilen wordt gezuiverd, opdat bij regen ook de grote plassen zijn verdwenen.

Hoop doet leven.

Krantenartikel in de Nieuw Reeuwijkse Courant van 8 april 1955, waarin de sloop van de muren wordt genoemd

Foto genomen op het blok dat op de Burgemeester Lucassenlaan stond (collectie mevr. Van Wordragen)

Foto genomen op het blok op de Notaris d'Aumerlielaan (collectie dhr. De Korte)

In de jaren dat de muren nog niet waren gesloopt, waren het gewillige objecten om vanaf te springen, de vaart in, en om op te klimmen, getuige ook twee foto's die werden opgestuurd. De eerste is een foto van het blok op de Burgemeester Lucassenlaan, de tweede is genomen op de Notaris d'Aumerlielaan. In beide gevallen dus niet het blok waarvan nu de fundering is opgegraven, maar op basis van alle omschrijvingen is wel zeker dat deze blokken sterk op elkaar leken. Deze twee foto's zijn dus ook een goede indicatie van hoe het blok op de Bodegraafsestraatweg er bovengronds heeft uitgezien.

Diepere lading

Archeologisch gezien was het doel van de begeleiding en de publieksactie inmiddels bereikt: er was een vrij duidelijk beeld van hoe de blokken op de Bodegraafsestraatweg er uit hebben gezien. Maar tijdens de persoonlijke gesprekken die de stadsarcheoloog met diverse betrokkenen had, verschoof langzaam maar zeker het zwaartepunt van feitelijke informatie over de betonnen blokken naar persoonlijke ervaringen uit die tijd. Zo bleek al snel dat mensen in de oorlogsjaren die blokken helemaal geen probleem vonden: 'ze stonden er gewoon, klaar'. Tegenwoordig zouden we dat ons niet meer kunnen voorstellen, dat we het geen probleem zouden vinden dat er zomaar enorme betonblokken met prikkeldraad en schietgaten op de weg worden gezet... Op zijn minst zou dat een zeer beangstigend gevoel geven. Maar, zo kwam al snel naar voren, in die tijd waren er zoveel belangrijkere, veel ingrijpendere zaken waar men zich druk om maakte, dat deze blokken eigenlijk niets voorstelden.

Zo was er de continue angst voor luchtaanvallen. Eén geïnterviewde herinnerde zich nog dat ze na een bombardement op het station van Gouda zo snel als ze kon naar huis is gerend. Ze kon zich het gevoel van angst nog levendig voor de geest halen. Het was zelfs zo dat er altijd te voet werd gereisd, ook over behoorlijk lange afstanden, omdat met de trein gaan veel te gevaarlijk was. Ook voor eeuwig in het geheugen gegrift is de angst voor razzia's door de Duitsers. Een mevrouw vertelde dat ze het geluid van de soldatenlaarzen op het grind nog steeds kan horen, en dan nog steeds het gevoel krijgt van 'daar heb je ze alweer!'. In de oorlogsjaren betekende dat namelijk dat haar vader heel snel een schuilplaats moest zoeken. Ook andere geïnterviewden spreken over onderduikers die regelmatig snel een schuilplaats moesten zoeken, op allerlei plekken in huis. In het geval van de geïnterviewden is dat gelukkig altijd goed gegaan. Dat dit desondanks veel zorgen en spanning met zich meebracht is duidelijk!

Ook waren er verhalen over fietsen die zomaar ineens afgepakt konden worden. En over Duitse soldaten die werden ingekwartierd, waarbij de kinderen hun bed moesten opgeven omdat de officier daar in moest slapen. Ook vertelde iemand over het luisteren naar illegale radio's en de angst dat je daarbij betrapt werd. Dat was iemand uit de buurt overkomen, en die man was opgepakt en uiteindelijk in Gouda in de cel overleden. Allemaal gebeurtenissen en angsten waar wij ons tegenwoordig in Nederland geen voorstelling meer bij kunnen maken. En vergeleken met dergelijke verhalen en gevoelens waren de betonnen blokken op de Bodegraafsestraatweg geen enkel probleem: er waren gewoon belangrijkere zaken!

Veel meer dan een blok beton

Terugkijkend op het project kan je stellen dat wat begon als een simpele archeologische begeleiding van het weghalen van een blok beton, uiteindelijk veel meer impact kreeg. Het blok beton is aan de ene kant echt niet meer dan dat: een simpel blok steen. Het archeologisch onderzoek hiernaar heeft, strikt archeologisch gezien, ook niet bijster veel nieuwe informatie opgeleverd. Maar toch was het een buitengewoon waardevol project, omdat er ook een hele duidelijke andere kant aan het verhaal zit: de persoonlijke kant. Normaal gesproken is die kant van het verhaal bij archeologische vondsten heel lastig te vertellen: niemand was er bij, dus het blijft speculatie, giswerk. Voor de Tweede Wereldoorlog ligt dat anders: die mensen zijn er nog, hun verhalen kunnen nog worden gehoord en opgetekend. En daarna kunnen ze ook weer worden doorverteld, want deze verhalen moeten gedeeld worden. Dat is extra belangrijk omdat je je door die verhalen weer realiseert hoe ingrijpend en beangstigend de oorlogsjaren zijn geweest. We hebben daar, zo lang na de oorlog, bijna geen weet meer van. Het is goed om daar zo nu en dan toch eens bij stil te staan, het één en ander te relativiseren en blij te zijn dát we daar geen weet meer van hoeven te hebben. Mooi dat een simpel archeologisch onderzoekje daar op deze manier aan kan bijdragen!

Met dank aan onder meer: mevr. Verwoerd, dhr. en mevr. Korpershoek, dhr. Olthuysen, dhr. Van den Bas, dhr. Kastelein, H. van Driel, M. Kraaijestein, T. de Kruijf, J. Wijne, R. Kok, R. Smid, G.A. Geerts, H. Herfst, J. De Korte, T. van Wordragen, E. Kooistra, H. van Uunen, P. van der Burg, P. Snel, dhr. Fijn en dhr. Van Rijn.

Hersteld tableau van de pottenbakker

Tableau voor en na de restauratie

Gedurende zestig jaar heeft de fabriek een enorme hoeveelheid sieraardewerk geproduceerd. Koninklijke Plazuid blonk vooral uit in de beschildering van Jugendstil motieven; met name in de jaren twintig genoot het Goudse plateel grote populariteit. Vanaf de Kleischuren aan de Vest, waarvan er nog een over is, werd de kleimassa naar de afdeling kleivoorbereiding gebracht om verder in het proces te worden gebruikt. Dat de aardewerknijverheid rond de eeuwwisseling hier in Gouda zat en een zeer voorspoedige ontwikkeling doormaakte, had te maken met de aanwezigheid van klei aan de oevers van de Gouwe en de Hollandse IJssel.

Tegeltableaus

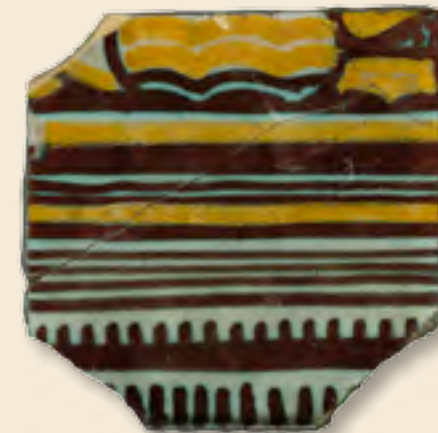
De twee tegeltableaus bevinden zich in de gevels die in neorenaissancestijl zijn opgetrokken en waarachter de verschillende schilderateliers en de glazuurkamer lagen. Waarschijnlijk zijn beide tableaus in de fabriek zelf gemaakt door Daniel Harkink. Deze was eerder werkzaam bij de Haagse plateelfabriek Rozenburg. Het tableau met de pottenbakker met draaischijf en rijk versierde rand verwijst samen met het tableau met het jaartal 1918, naar de productie van dit sieraardewerk.

Restauratie

De restauratie van de tegeltableaus was een gezamenlijk initiatief van ontwikkelaar Koningsveste uit Rotterdam en de gemeente Gouda. Deze restauratie bestond uit het herstellen van de originele tegels die waren beschadigd, met hulp van de modernste technieken en het vervaardigen van ontbrekende tegels. Hiervoor zijn nieuwe tegels gemaakt die met de hand beschilderd zijn volgens de originele afbeeldingen uit het streekarchief. Vervolgens zijn de schilderijen ingebakken bij 850 graden. Na jaren opgeslagen te zijn, zijn de tableaus nu weer op hun oude plek in de gevel te bewonderen.

Voor meer informatie over restauratiemogelijkheden van tegelwerk, zie de website van Rdrle restauratietechnieken uit Schoonhoven: [www.rdrle.nl](#). Dit is het bedrijf dat deze tableaus weer in oude luister heeft hersteld.

Gerestaureerde tegeltableaus aan de Raam

Twee gerestaureerde tegeltableaus aan de gevel van de monumentale parkeergarage aan de Raam zijn onthuld. Dat gebeurde in februari door wethouder Kastelein. De tableaus verwijzen naar de voormalige Plateelfabriek Zuid-Holland, ook wel Plazuid genoemd die dateert uit 1898. De overblijfselen van het oorspronkelijk complex van de Plateelfabriek bestaat, behalve uit deze pandjes met tableaus, verder nog uit de watertoren en de kleischuur. Al deze objecten hebben een rijksmonumentenstatus.

brucev-ubaal dd. 10 April 1913
vonda, 10 April 1913.

J. Keelchout

J. J. G. G. G.

J. M. M. M.

